

РІШЕННЯ
спеціалізованої вченої ради PhD 8768 про присудження ступеня
доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада PhD 8768 Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Міністерства освіти і науки України, м. Чернівці прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії галузі знань 10 Природничі науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Сучасні трансформаційні процеси Тернопільської обласної системи розселення та їх вплив на просторовий розвиток» за спеціальністю 106 Географія «20» червня 2025 року.

Салій Михайло Васильович народився 26 листопада 1987 року в м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області. Є громадянином України. Освіта вища: у 2017 році закінчив географічний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за спеціальністю географія України. Працює вчителем географії в Коровійському ліцеї Чернівецької міської ради.

Зарахований до аспірантури наказом №47/ас, від 11.09.2020 року. На даний час є аспірантом заочної форми навчання кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за спеціальністю 106 «Географія».

Дисертацію виконано у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, м. Чернівці.

Науковий керівник – Заблотовська Наталія Василівна, кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Здобувач має 9,5 наукових публікацій, із них 4,5 статі (1 у співавторстві, де 3 співавтори) у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та 5 тез у матеріалах науково-практичних конференцій.

1. Заблотовська, Н., Данілова, О., & Салій, М. (2022). Особливості розселення населення Тернопільської області в контексті нового адміністративно-територіального устрою. Часопис соціально-економічної географії, 32, 52-60. *(особистий внесок автора: проаналізовано густоту розміщення населення, розраховано коефіцієнт урбанізованості та індекс територіальної концентрації населення, виконано картографічні матеріали)*

2. Салій, М. (2022). Вивчення поселенської мережі Тернопільської області, шляхом здійснення типізації населених пунктів. Науковий вісник Чернівецького університету : Географія, (838), 100-117.

3. Салій, М. (2023). Кременецька районна система розселення та особливості її трансформації в умовах децентралізації. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія, 54(1), 95-108.

4. Салій, М. (2023). Чортківська районна система розселення та особливості трансформації в умовах адміністративно-територіальної реформи. Часопис соціально-економічної географії, 35, 60-72.

5. Салій, М. (2024). Сучасні трансформаційні процеси Тернопільської районної системи розселення. Науковий вісник Чернівецького університету : Географія, (847), 169-180.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Салій, М. В. Аналіз особливостей розміщення населення Тернопільської області в контексті нового адміністративно-територіального поділу. Географічна наука і освіта у вимірах ХХІ століття (присвячена 150-ій річниці від дня народження Володимира Гнатюка): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Тернопіль, 13 травня 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 26-30.

2. Заблотовська Н.В., Салій М.В. Структурні зміни в Тернопільській субрегіональній системі розселення у період адміністративно-територіальної реформи. Географічні діалоги на перехресті практики і теорії: збірник матеріалів І Регіональної науково-практичної конференції (18 червня 2021 р.). Івано-Франківськ: ПРІНТ-ДІАС, 2021. С. 19-21. (особистий внесок автора: опрацьовано статистичні матеріали, здійснено аналіз адміністративного складу Тернопільського та Чортківського районів)

3. Данілова О., Заблотовська Н., Салій М. Значення природних умов у формуванні поселенської мережі Тернопільської області. «Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд»: матеріали Всеукраїнського онлайн-семінару, приуроченого 130-річчю з дня народження географа, геолога, археолога Полянського Юрія Івановича (27-28 травня 2022 р.). Тернопіль: Вектор, 2022. С. 139-143. (особистий внесок автора: здійснено аналіз топографічних типів поселень Тернопільської області)

4. Салій М. Особливості розселення населення новоутвореного Чортківського району в контексті реформи Адміністративно-територіального устрою. Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених присвячена 90-річчю з дня народження професора Ярослава Жупанського (м. Чернівці, 16-18 травня 2024 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 282-284.

5. Сміт О., Салій М. Особливості просторового планування територіальних громад Чортківського району Тернопільської області. Природа і суспільство: виклики і поступ. Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича (м. Чернівці, 11-13 жовтня 2024 р.). Чернівці :Чернівець. нац. ун-т, 2024. С.176-178. (особистий внесок автора: здійснено аналіз розподілу громад Чортківського району за площею та чисельністю населення).

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради:

Костащук Іван Іванович (голова разової спеціалізованої вченої ради, доктор географічних наук (11.00.02 – економічна та соціальна географія), професор, завідувач кафедри географії України та регіоналістики географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, дав позитивну оцінку і зазначив, що

позитивними моментами в роботі є її полімасштабність, що проявляється в дослідженнях від поселення, територіальної громади до районів та області в цілому.

Пилипенко Ігор Олегович, доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії та екології Херсонського державного університету.

Поряд із цікавими з наукової та прикладної точок зору результатами, до роботи є ряд зауважень та пропозицій:

1. У роботі правильно піднімається питання про роль процесів децентралізації, їх вплив на розвиток системи розселення. (підрозділ 2.1 стор. 33-43). В той же час не запропонована програмна методологія або система методів щодо географічного вивчення цього впливу, хоча, окремі види трансформацій аналізуються в подальших розділах роботи (особливо, розділ 4). Розробка системи методів для оцінки впливів зміни АТУ та реформи децентралізації підсилила результати дисертації.

2. Окремі питання методики, аргументація їх застосування зустрічається в 3-му та 4-му розділах роботи, що дещо заважає цілісності оцінки методологічного апарату дослідження, який в цілому відповідає меті і завданням дисертації.

3. Автором проведено ґрунтовний аналіз факторів формування Тернопільської обласної системи розселення (розділ 2, стор. 56-114), де ретельно проаналізовано вплив важливих чинників, що є підґрунтям наявної системи розселення. В той же час, питання рубрикації, стратиграфування чинників викликає зауваження. Так, в підрозділ 2,1 «Історичні передумови формування сучасної картини розселення...» включено аналіз генетичних типів поселень (пп. 2.1.2. стор. 73-79). В свою чергу, функціональні типи розселень (пп. 2.2 2Суспільно-географічні чинники». З чим пов'язано виокремлення окремо суспільно-географічних чинників від історико-географічних передумов? Чи не логічним би було показати генетичні та функціональні типи поселень як результат синергетичного результату дій чинників?

4. В роботі автором ретельно аналізуються окремі, рівнозначні фактори, що впливають на формування сучасної системи розселення Тернопільської області. Серед них в групі суспільно-географічних проаналізовано: пп. 2.2.1 Демографічні чинники; пп. 2.2.4 Природний рух населення; пп. 2.2.5 Міграційний рух населення. Така типізація факторів формування системи розселення потребує окремого пояснення.

5. Автором розроблено систему оригінальних картографічних схем, які є і візуалізацією отриманих результатів, і, власне, важливим результатом. Комплексність і повнота розкриття результатів дослідження в картосхемах можуть стати основою для створення Атласу «Тернопільська обласна система розселення». В той же час, є певні змістовні та технічні зауваження до окремих карт. Так, рис. 3.1, сторінка 118 демонструє авторське зонування території Тернопільської області за інтенсивністю зав'язків з центрами різних ієрархічних рівнів. Чи можливо таке в принципі? Значна частина карт потребує значних зусиль для їх аналізу, що пов'язано, можливо, з форматом зображення.

6. В роботі справедливо акцентується увага на ресурсах об'єктів ПЗФ для розвитку громад як низових систем розселення В той час, не врахована їх різна вагомість, яка впливає, в тому числі на фінансову спроможність громад (наприклад наявність дирекцій об'єктів природно-заповідного фонду національного та регіонального рівнів, податки, працевлаштування тощо).

Вказані зауваження не знижують наукової цінності роботи.

Царик Любомир Петрович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геоекології та гідрології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Дискусійні положення та побажання щодо вдосконалення змісту дисертації.

1. У дисертаційному дослідженні не має списку скорочень і аббревіатур, що ускладнює оперативне сприйняття викладеного матеріалу.

2. У структурному відношенні бракує аналізу адміністративно-територіального устрою області у 40-50-х роках минулого століття і простежити відповідність тодішніх районних систем розселення (39) і нинішніх локальних (55). Чи не вартувало взяти за основу виокремлення меж нинішніх ТГ за схемою адміністративно-територіального устрою 50-х років, адже райцентрами були міста і містечка зі сформованою системою розселення, соціальною сферою, транспортною інфраструктурою ?

3. На стор. 34 автор відніс до фахівців з теорії економічної та соціальної географії відомого фізико-географа, ландшафтознавця, геоеколога П. Шищенка, що є мабуть не зовсім коректним твердженням.

4. Не можу погодитися з автором щодо «спонтанного, необґрунтованого і примусового» формування територіальних громад (стор. 39). Якщо такі підходи мали місце, тоді необхідно аргументувати оці необґрунтовані виокремлення територіальних меж об'єктивними критеріями функціонування локальних систем розселення.

5. Не зовсім вдалою є приведена теза автора у висновках до 1 розділу «що система розселення є системою населених пунктів, пов'язаних...» (стор.54). Окремі картографічні моделі третього (рис.3.2 – 3.10) і четвертого (рис.4.3; 4.8; 4.10) розділів важко читаються за рахунок дрібних підписів і умовних позначень, що є причиною неефективного групування елементів картографічного зображення.

6. В роботі переважає кількісна характеристика певних явищ, процесів (зокрема заповідних територій та об'єктів), не розкриваючи їх ролі, потенціалу для аргументації тверджень про значні перспективи розвитку туристсько-рекреаційної діяльності.

7. В роботі зустрічаються як орфографічні, так і граматичні помилки, виправлення яких потребує уважного вичитування.

На нашу думку, зазначені зауваження та побажання є дискусійними, тому можуть слугувати основою для наукового обговорення наявних проблем і уточнення позицій сторін. Вони не впливають на загальну високу оцінку опонентом виконаного дисертаційного дослідження.

Джаман Василь Олексійович, доктор географічних наук, професор кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Даючи загалом високу оцінку дисертаційного дослідження М.В. Салія, слід відзначити ряд дискусійних положень та зауважень:

1. Важливою складовою дослідження розселення населення є визначення топографічних типів поселень та їхніх планувальних структур, які зумовлені природними умовами території. Їх доцільно винести у зміст роботи. Тому назву підрозділу 2.1.3 дисертаційної роботи доцільно було розширити і сформулювати наступним чином: «Природні умови, як чинник розселення населення регіону дослідження. *Топографічні типи і планувальні структури населених пунктів*».

2. Топографічні типи і планувальні структури поселень Тернопільської області розглянуті двічі – у пунктах 2.1.2 і 2.1.3. Логічніше даний аналіз здійснювати у пункті 2.1.3.

3. Доцільно було визначити функціональні типи всіх населених пунктів Тернопільської області (пункт 2.2.6). Для характеристики систем розселення це важливо.

4. Виходячи з назви дисертації, важливо було би розглянути вплив зміни адміністративних функцій центрів систем розселення на їхній соціально-економічний розвиток: 1) зростання зони впливу районних центрів за новим адміністративно-територіальним поділом (м. Чортків, м. Кременець), 2) втрата частини зони впливу колишніми центрами адміністративних районів (14 колишній райцентрів), 3) зростання зон вплив новими центрами територіальних громад (38 центрів).

5. При розгляді та аналізі наукового доробку дослідників з питання «Система розселення, як суспільно-географічна категорія» (підрозділ 1.1) здобувач наукового ступеня наводить посилання на праці й авторів, які відсутні у списку використаних джерел. Наприклад, Ульянов, 1957 (на с. 29), Е. Ю. Колбовський, 2008 (с. 27), М. Й. Рутинський, 2008 (с. 32).

Зустрічається не відповідність у прізвищі автора: на с. 27 зроблено посилання на (Ю. Ю. Стебельська, 2014), а у списку використаних джерел – під № 179 – Стеблецька, Ю. Ю. (2014).

7. У дисертаційній роботі зустрічаються технічні помилки (наприклад, на с. 25 – «робота містить ... 67 рисунків (з них 41 картосхема та 36 діаграм)», або на с. 95 – «кількість сіл ... зменшилася ... з 92 до 73 і до 92 сіл»), граматичні й стилістичні огріхи (на с. 32, 33 та ін.).

Дарчук Костянтин Вікторович, кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри геодезії, картографії та управління територіями Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Поряд із загальною високою оцінкою дисертації М. В. Салія, виявлено низку дискусійних моментів, які потребують подальшого опрацювання, зокрема:

1. Відсутній список скорочень, який би полегшив читання аббревіатур, а також не завадили б покликання на використанні джерела, насамперед, у перших параграфах, які несуть огляд науково-методичного підґрунтя, зокрема відсутні у

списку літератури праці науковців: Е.Ю. Колбовського, В.Кристаллера, Ле Корбюзьє, С.Л. Шинкаренка, Рутинського М.Й. тощо.

2. Не зрозумілим є огляд чинників формування систем розселень. По перше, варто було б висвітлити й згрупувати усі чинники із схематичним їх ілюструванням. По-друге, §2.1.3 Природні умови, як чинник ..., доцільніше розмістити на початку параграфу. Самий розділ 2. «Чинники формування Тернопільської обласної системи розселення» (§2.1 Історико-географічні передумови...§2.2 Суспільно-географічні чинники) не розкриває повністю питання формування систем розселення. Зокрема, не розкрито економічну та господарську складову (рівень життя населення, економіко-географічне положення регіону), слабо розкрито природничо-географічні чинники (гідрологічні (підземні води, густота річкової мережі), кліматичні, ґрунтовірні, флористичні тощо). Ну і оминули увагу еколого-географічні чинники (екологічна стабільність, викиди шкідливих речовин, техногенне навантаження, знищення природної рослинності, природні катаклізми, ерозія ґрунтів тощо). Що на нашу думку є не менш важливим ніж процес децентралізації та АТ реформа.

3. Об'єктом дослідження виступає Тернопільська обласна система розселення, яка збігається із межами Тернопільської області, хоча територія у контексті розселення не є замкнутою та розірваною із іншими подібними системами. Так, відсутній зв'язок адміністративно-територіальних утворень області із суміжними регіонами: тобто на картосхемах (наприк.3.8, 3.7) не завадило б відображати межі подібних суміжних одиниць (Чортківський із Чернівецьким та Кам'янець-Подільським районами). На картосхемах «Сусідства» чи «Віддаленості» між населеними пунктами не завадило б відобразити зв'язки із периферійними поселеннями чи територіальними громадами сусідніх областей.

Враховуючи акцент роботи на адміністративно-територіальну реформу, не пояснюються локальні особливості виокремлення громад (Тернопільська із незручною конфігурацією), або зв'язок із суміжними районами (Громайлівська, Лановецька громади, чи Сатанівська з Хмельницького боку, які не дотримуються принципу «поясності»).

4. Не до кінця або не повністю розкрито типізацію поселень. Так, на ст. 72 подано генетично-функціональні типи поселень Тернопільської області, проте не зазначено за чією методикою вона здійснена. Також, не дається загальна типізація поселення ні за топографічними ознаками (типами), ні за планувальними формами. Автор не розкриває методологію включення того чи іншого поселення до певного топографічного типу. У певний момент у тексті є плутанина з цією типізацією, з'являються підтипи поселень, що знову ж спонукає до чіткої класифікації.

5. Не зрозумілим є опис різних коефіцієнтів, а саме R_n , урбанізованості та концентрації населення (ст.125-131). Не завадило б надати їх визначення та методологію обчислення у параграфі 1.3. Також виникає питання градації числових значень даних коефіцієнтів на картосхемах.

6. У третьому розділі, як і в змісті усієї роботи під «трансформаційними процесами» розуміється процес «децентралізації та АТР», хоча по великому рахунку, жодне значення різних коефіцієнтів навряд чи суттєво буде змінюватися від цього чинника. Наприклад, на ст.132 автор зазначає дане твердження «наочне відображення просторових змін, що відбулися в АТУ внаслідок створення Тернопільського району та об'єднаних ТГ у його межах». Тобто, в принципі, відбувається аналіз змін структури АТУ, а не стільки структури системи розселення, і подальший перерозподіл населення за новими межами.

У висновках до 3-го розділу хибно зазначається «Реформа адміністративно-територіального устрою насамперед привнесла корективи у перерозподілі населення та поселень поміж адміністративних одиниць області», тобто виходить, що АТР спричинила демографічні, міграційні та інші процеси?!

Загалом розділ 3. Сучасні трансформаційні процеси системи розселення... розкриває питання аналізу: утворення громад (кількість НП, кількість СР, площа) це 2/3 змісту розділу, у всій іншій частині вже розглядається чисельність населення; співвідношення сільського/міського населення; густоти населення

7. Розділ 4., основний, ключовий, із назвою «Суспільно-географічні аспекти просторового розвитку тернопільської обласної системи розселення в контексті змін АТУ», також спонукає до роздумів: по-перше – у розділі 3 розглядались сучасні процеси (до яких мали б увійти транспортна мережа); по-друге – §2.2 Суспільно-географічні чинники співзвучний із цим розділом «Суспільно-географічні аспекти»; по-третє – «в контексті змін АТУ», кожен пункт роботи також був присвячений цьому процесу.

На дисертацію Салія Михайла Васильовича надійшло три звернення. Вони позитивні, але містять окремі рекомендації.

Завідувач кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.геогр.н., професор Костянтин Володимирович Мезенцев, який зазначив, як рекомендацію вважаємо, що для більш повного аналізу варто було б використати метод виділення ключових громад, з метою проведення більш детального дослідження на рівні поселень, із можливістю виділення проблем та перспектив окремо взятих громад та поселень.

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця, д.геогр.н., професор Л.М. Немиць та д.геогр.н., професора цієї ж кафедри К.Ю. Сегіда Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна високо оцінили дисертаційну роботу, проте як рекомендацію зазначили, що на основі детального аналізу змін у системі розселення та просторовому розвитку, варто було б розробити синтетичну типізацію громад, визначити їхні характеристики, запропонувати сценарії розвитку тощо. Враховуючи зміни в адміністративному устрої та встановлені дисертантом у просторовому розвитку Тернопільської області, доцільно було б включити оцінку їхньої оптимальності, на основі якої запропонувати можливі прогностичні зміни регіонального розвитку вцілому та в окремих громадах зокрема.

Доктор географічних наук, професор кафедри економічної та соціальної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки С.О. Пугач, як рекомендацію вважає, що доцільно було б детальніше проаналізувати наукові здобутки зарубіжних вчених. Це б покращило практичний аспект впровадження євроінтеграційних процесів.

Результати голосування:

«За» 5 членів ради

«Проти» 0 членів ради

Рішення прийнято одногосно

На підставі результатів голосування спеціалізована вчена рада PhD 8768 присуджує Салію Михайлу Васильовичу ступінь доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 106 – Географія.

Голова разової спеціалізованої вченої ради PhD 8768
доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри географії України
та регіоналістики географічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Фельковича

Іван КОСТАЩУК